

**НАСТАВНО - НАУЧНОМ ВИЈЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ**

Реферат о завршеној докторској дисертацији

На сједници Наставно-научног вијећа Филозофског факултета у Београду одржаној 08.02.2016, именована је Комисија за оцјену докторске дисертације кандидаткиње Јулијане Цицковић Масловар под називом **“Улога породичног функционисања и самопоимања у предикцији антисоцијалног понашања у адолесценцији”**.

Комисија је прегледала докторску дисертацију и подноси следећи реферат.

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Докторанткиња Јулијана Цицковић Масловар, рођена је у Котору, 17.12.1965.

Диплому основних студија стекла је на Сарајевском Универзитету, на Одсеку за педагогију и психологију, 1989 године. Постдипломске студије је наставила на Универзитету у Београду, на Одељењу за психологију, где је 2005 године одбранила магистарску тезу на тему “Динамика у породици детета са развојним тешкоћама и њен утицај на здраво дете”, а 2011 године је на истом Одељењу пријавила и докторску дисертацију на тему “Улога породичног функционисања и самопоимања у предикцији антисоцијалног понашања у адолесценцији”.

Прву декаду свог професионалног ангажовања, од 1989 до 1999 године, радила је као школски психолог у Средњој школи “Данило Киш” у Будви. Потом је наставила рад у образовној делатности, као сарадница на Филозофском факултету Универзитета Црне Горе, у Никшићу, од 2000 до 2014 године. У оквиру програма универзитетске размјене (ЈФДП), студијске 2005./2006 боравила је на **Louisiana State University (LSU)**.

Едуковала се у области психотерапије и након прве шестогодишње едукације, стекла диплому Института за ментално здравље у Београду, за динамски орјентисаног психотерапеута. Касније се усавршавала за овладавање техникама психотерапијског рада и у другим школама.

Уз рад у образовању, значајно професионално искуство стицала је у разноврсним областима, од оперативних и консултантских послова у бројним пројектима домаћих и страних организација, који су се односили на различите оестљиве групе, где се посебно може истаћи вишегодишње искуство у реализације програма Инклузивног образовања и психолошке подршке за родитеље дјецe са развојним тешкоћама у британској организацији Саве тхе Цхилдрен, до рада у медијима, где је посебно релевантно двогодишње искуство стручног сарадника у режирању, припреми и реализацији образовне емисије “Кроз кључаоницу”, у којој су се обрађивале бројне психолошке теме, и која се емитовала сваке друге недјеље у оквиру Образовног програма државне ТВ Црне Горе.

Тренутно живи у Мидделбургу, у Холандији, где наставља едукацију из гешталт психотерапије и надограђује искуства у области психотерапијског рада и примјене гешталт теоријских принципа у раду са радним организацијама.

Значајно знање и искуство у областима развојне психологије и познавања динамике породичног функционисања помогло је кандидаткињи да се фокусира на једну од веома актуелних и друштвено значајних истраживачких тема, која истовремено има велики практични значај, те да јој приступи на веома комплексан начин. Дисертација је написана на укупно 165 страна са литературом и прилозима. Коришћена литература садржи 68

референци, које чине, углавном савремени истраживачки радови сродних предмета, објављени у релевантним научним часописима.

Предмет и циљ дисертације

Ова студија је имала за циљ да истражи колико аспекти породичног функционисања и самопоимања имају удела у генези антисоцијалног понашања адолесцената. Као оквир за разумевање породичног функционисања узете су поставке системске породичне теорије. Истраживање је реализовано у Црној Гори, у периоду од априла до јуна 2011 године, на узорку од 270 испитаника адолесцентне доби (12-18 год), у редовним школама у 5 општина, у различитим регијама земље.

Предмет истраживања је да се утврди у којој мери породично функционисање и самопоимања код младих адолесцентне доби, има значаја у предикцији њиховог антисоцијалног понашања и да се утврде специфичности функционисања породичног система у целини, квалитета интеракција у односу родитељ-адолесцент и специфичности концепта о себи у групи адолесцената који показују антисоцијално понашање.

Собзиром на предмет истраживања основни циљеви су били:

1. Да се утврди да ли постоје разлике у функционисању породица адолесцената који показују извесне облике антисоцијалног понашања и оних код којих нису евидентирани облици антисоцијалног понашања и ако разлике постоје, у којим аспектима породичног функционисања су примјетне.
2. Да се утврде директне везе између породичног функционисања и антисоцијалног понашања адолесцената и у којим аспектима породичне динамике, дисфункционалност може бити предиктор антисоцијалног понашања.
3. Да се утврди да ли се перцепција квалитета односа родитељ-дете значајно разликује код адолесцената који показују антисоцијално понашање у односу на адолесценте који не показују такво понашање.
4. Да се утврди који су то аспекти односа родитељ-дете који се значајно разликују код адолесцената са антисоцијалним понашањем у односу на адолесценте који не показују такво понашање.
5. Да се утврди у којој мери квалитет односа родитељ-дете може бити од значаја у предикцији адолесцентовог антисоцијалног понашања.
6. Да се истражи директна веза између различитих аспеката самопоимања и антисоцијалног понашања и да се утврди у којим аспектима и које карактеристике самопоимања код адолесцената могу бити предиктор антисоцијалног понашања.
7. Да се утврди каква је међусобна веза између варијабли породичног функционисања и самопоимања у односу на антисоцијално понашање и да ли је њихов утицај само директан, или и индиректан.
8. Да се утврди да ли варијабле самопоимања имају медиативну улогу и да ли посредују у остваривању утицаја породичног функционисања на адолесцентово антисоцијално понашање.

9. Да се утврди у којој мери социодемографске варијабле (потпуност породице, пол испитаника, старост адолесцента-испитаника, редослед рођења испитаника, број дјете у породици, запосленост родитеља и стручна спрема родитеља) имају утицаја на антисоцијално понашање адолесцената.

Од породичних варијабли испитиване су: задовољство породицом, патријархална структура, породична компетенција тј. здравље, кохезија, комуникација, афективна респонзивност и решавање конфликта. У оквиру породичне динамике посебно је истраживан однос родитељ-дете и то кроз неколико аспеката тог односа и посебно за оца и за мајку. Кад је у питању самопимање, такође су испитивани различити аспекти. Међу облицима антисоцијалног понашања, у овом истраживању су спецификована три облика: недисциплиновано понашање у школи, импулсивност и прокриминално понашање. Процењивало се у којој мери адолесценти показују неки од ових облика антисоцијалног понашања и које од горе поменутих варијабли породичног функционисања, односа родитељ-адолесцент и самопимања имају највише утицаја на такво понашање. Односно, испитивало се на основу које од тих варијабли, или ког скупа варијабли, се најбоље може предвидети адолесцентова склоност ка антисоцијалном понашању. И на крају, испитивало се да ли породичне варијабле имају непосредан утицај на адолесцентово антисоцијално понашање, или је тај утицај посредован варијаблама самопимања.

Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација Јулијане Цицковић Масловар има два основна дела: теоријски оквир истраживања и преглед литературе који обухвата различите теоријске моделе, анализу кључних концепата и резултата претходних истраживања и емпиријски дио који обухвата дизајн истраживања, резултате истраживања, дискусију, закључак као и приказ ограничења рада и сугестије за даља истраживања.

Теоријски оквир истраживања обухвата пет поглавља. У уводном су дате основне поставке за разумевање кључних појмова истраживања. У другом се разматрају различита гледишта на породицу. У трећем је дат исцрпан приказ разумевања породице и породичног функционисања из угла системске породичне теорије, која чини окосницу овог рада, са посебним освртом на три најчешће кориштена модела породичног функционисања, **Mc Master и Beavers, Circumplex** модел. Четврто се односи на разумевање кључних одлика адолесцентне доби, а пето разматра карактеристике самопимања у адолесценцији, са посебним освртом на везу између самопимања и антисоцијалног понашања.

У овим поглављима, даје значајан преглед теоријских гледишта свих концепата који су од значаја у овом раду, као и преглед сродних савремених истраживања о утицају породице и самопимања у генези антисоцијалног понашања адолесцената. Она закључује да за сада не постоји велики број истраживања у којима су предмет оба ова фактора, нарочито не таквих у којима се испитује њихово међусобно дјеловање. Наиме, за већину досадашњих истраживања се може рећи да су прилично редуccionистичка и да се ограничавају на истраживање фрагментарних аспеката, било да је ријеч о породичном функционисању, било да је ријеч о самопимању, а врло ријетко разматрајући садејство ових фактора.

Друга ствар је што су у тим истраживањима, углавном, више фокусирани на истраживање једног од субсистема унутар породице, субсистем родитељ-дете и више на функционалне аспекте тог односа (нпр. контролу и надзор), а много мање укључују породицу као систем и интеракције унутар ње на другим димензијама односа као нпр. комуникација, емотивна блискост, кохезија.

У другом делу рада, кандидаткиња новоди циљеве и задатке истраживања, варијабле и инструменте, опис узорка испитаника, процедуре истраживања и статистичке обраде. Финални узорак истраживања чини 270 адолесцената (130 тј. 48% женског и 140 тј. 52 % мушког пола), просјечног узраста 17.23 године (СД=1.83, Min=12, Max=19). Примјеном кластер анализе адолесценти су подељени у две групе, једну којој припадају адолесценти који не показују никакво антисоцијално понашање и другу у којој су адолесценти који показују такве облике понашања.

У истраживању је примјењено шест скала. За процену варијабли породичног функционисања кориштене су двије скале: СФИ (**Self Report Family Inventory**), аутора **Hampson, Hulgus i Beavers** (1991.), која је преведена за потребе истраживања и именована као ИСПО (Инвентар самопроцене породичних односа) и СРДИ, аутора Опачић сар.(1995.), која садржи и подскеле које су кориштене за испитивање квалитета односа родитељ - адолесцент.. За процену адолесцентовог самопимања кориштена је Скала самопимања (Опачић 1995). Све поменуте скале су скале самопроцене. У овом истраживању подаци о породичном функционисању, квалитету односа родитељ-adolесцент и самопимању, прикупљани су само из једног извора, од адолесцента-испитаника. Кад је у питању адолесцентова склоност ка антисоцијалном понашању, кориштена су два извора: самопроцена адолесцента и процена од стране њихових разредних старешина у школи. У ту сврху су кориштене две верзије скале за процену антисоцијалног понашања (Опачић, 1995).

Резултати показују да се породице адолесцената код којих је антисоцијално понашање присутно највише разликују од оних код којих антисоцијално понашање није присутно по начину решавања конфликта, афективне респонзивности и комуникације, док је породична компетенција од мањег значаја. Најоестљивијим се показује домен породичне комуникације. Од породичних варијабли у предикцији свих облика антисоцијалног понашања највећу улогу има афективна респонзивност, а код недисциплинованог понашања у школи и породична некомпетентност у решавању конфликта.

Кад је у питању однос родитељ-дете, генералан је закључак да адолесценти склони испољавању антисоцијалног понашања потичу из породица у којима се родитељи постављају према њима кажњавајуће, одбацујуће и дистанцирано. Кад је у питању могућност предикције антисоцијалног понашања на основу овог сложаја варијабли, резултати показују да се недисциплиновано понашање у школи може предвидети на основу високих захтјева од оца и недостатка интимности са мајком; да се импулсивност може предвидети на основу кажњавања од стране оца и да се прокриминално понашање може предвидети на основу недостатка жртвовања од стране оца и дистанцираности и неукључивања од стране мајке.

Што се тиче самопимања, резултати показују да се адолесценти са и без антисоцијалног понашања не разликују ни у једном аспекту слике о себи у ужем смислу, већ да се разликују у базичним механизмима одбране и начину на који виде себе и свјет око себе. Адолесценти са АСП су склони ригидности, моралном негативизму, екстерналности и мизантропији. Ове варијабле имају највећи утицај и у предикцији антисоцијалног понашања, мада, кад је у питању недисциплиновано понашање у школи и прокриминално понашање, предиктор је и генерална некомпетентност.

Резултати структуралног моделирања показују да варијабле породичног функционисања, осим што директно утичу на испољавање различитих облика антисоцијалног понашања, посредно, потенцијално могу утицати и на формирање специфичне слике о себи код адолесцената. Адолесценти који потичу из породица са капацитетима за решавање конфликта изражавају већу глобалну компетентност и мању тенденцију ка криминалном

понашању. Међутим, иако постоје назнаке, нема јасног утицаја глобалне некомпетентности на прокриминално понашање. Недовољна афективна респонзивност у породици доводи до веће ригидности и моралног негативизма код адолесцената, што даље остварују утицај на испољавање антисоцијалног понашања – морални негативизам на слабу контролу импулса, док ригидност има много систематскији и интензивнији утицај на све облике антисоцијалног понашања.

Генерално се може закључити да варијабле глобалне компетентности, ригидности и моралног негативизма имају медиацијску улогу.

Кад су у питању социо-демографске варијабле, нису добијени стички значајне везе тако да се, према закључку овог истраживања, на основу тих варијабли не може предвидети адолесцентово антисоцијално понашање. Међутим, резултати такође наговјештавају да би се повећањем узорка, вјероватно показало да од значаја у предикцији школске недисциплине, могу бити школски успјех и пол испитаника, што би значило да су овом облику антисоцијалног понашања склонији младићи и адолесценти са лошијим успјехом у школи (мада се може полемисати око тога да ли је неуспјех у школи узрок или последица АСП адолесцената); кад је у питању слаба контрола импулса, узраст испитаника, у смислу да су млађи адолесценти показују слабију контролу импулса; те кад је ријеч о прокриминалном понашању, пол, што говори да су том понашању склонији младићи.

Како су показали резултати, испитивани склоп варијабли објашњава 10-30% варијансе АСП, с тим што, највећи утицај на АСП адолесцената, имају варијабле самопимања тј. механизма одбране у оквиру њих, а затим варијабле породичног функционисања, док је утицај квалитета односа родитељ-дете, незнатан.

Дакле, општи закључак овог истраживања је да су породични односи и родитељско понашање, као и самопимање значајни фактори у развоју антисоцијалног понашања, али да је оно ипак резултат интеракције између њих и неких других фактора. Имајући у виду ове резултате, кандидаткиња сугерише потребу даљег истраживања фактора личности и неких од социјалних фактора као што су утицај вршњака, утицај школе, утицај менталитета и културе, па и друштвени и историјски контекст у ком су се ови млади људи развијали, те модели идентификације, вриједности и норме које су произашле из тог контекста.

Кандидаткиња је компетентно анализирала прикупљене податке користећи савремене статистичке технике (факторску анализу, мултиплу регресиону анализу, каноничку дискриминативну анализу и структурално моделирање). Дискусија је започела приказом главних резултата, интерпретирајући их кроз призму системске породичне теорије, а упоредо са тим је и систематично упоређивала добијене резултате са претходно постојећим знањима и резултатима сродних истраживања. Детаљно су изведене теоријске и практичне импликације истраживања, његова ограничења и наведене сугестије за наредна. Иако су резултати многобројни и веома сложени, закључак је дат на веома концизан и јасан начин. Након тога је наведен списак релевантне литературе која је коришћена и дати прилози.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Допринос истраживања докторандкиње Јулијане Цицковић Масловар је значајан и вишеструк. Пре свега у томе што је дао ширу слику и боље разумевање сложених интеракција породичног функционисања и самопимања у настанку и развоју антисоцијалног понашања у адолесценцији, јер је, колико се да видјети из нама доступне литературе, незнатан број истраживања која су се бавила, било узајамним дјеловањем, било медиацијском улогом фактора породичног функционисања и самопимања и њиховог утицаја на антисоцијално

понашање, а у нашем окружењу готово да и нема таквих истраживања. Њен рад је емпиријска потврда све присутнијег гледишта да фактори ризика требају бити концептуализирани у неки интегративни оквир и да кључни фактори, као што су породично функционисање и самопоимање, могу синергично дјеловати у односу на развој и погоршање антисоцијалног понашања.

Стога је овај рад може бити подстицај за даља истраживања и у другим подручјима и последично унапредити превентивно дјеловање и ране интервенције релевантних друштвених институција, како би се адекватније решавао овај значајни проблем, који не погађа само адолесценте и њихове породице, већ и друштво у целини.

Закључак

Докторска дисертација Јулијане Цицовић Масловар представља самостално и оригинално научно дело којим су у потпуности остварени циљеви и задаци наведени у одобреној пријави докторске дисертације. На основу анализе докторске дисертације, Комисија закључује да кандидаткиња показује висок ниво стручности и познавања доминантних теоријских поставки релевантних за ово истраживање, способност да на оригиналан начин дизајнира и истражи сложене процесе породичног функционисања и самопоимања у адолесценцији и да их повеже са антисоцијалним понашањем и да компетентно анализира и интерпретира налазе истраживања повезујући их и поредећи са оним што је познато у досадашњој истраживачкој литератури.

Имајући у виду претходно, предлагемо Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да Јулијани Цицовић Масловар одобри јавну одбрану докторске дисертације под називом **“Улога породичног функционисања и самопоимања у предикцији антисоцијалног понашања у адолесценцији”**.

Београд, 12.05.2016.

Комисија:

Проф. др Горан Опачић (ментор)

проф. др Панта Ковачевић

Проф. др Данијела Петровић